

داستان مای پر آب چشم

به کوشش دکتر علی ایمانی

سرشناسه	: ایمانی، علی، ۱۳۱۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: داستان‌های پرآب چشم / علی ایمانی.
مشخصات نشر	: تهران: زوآر، ۱۳۸۷.
مشخصات ظاهری	: ۳۴۶ ص.
شابک	: 978-964-401-358-4
وضعیت فهرستنویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه ص. [۲۴۵] - ۳۴۶.
عنوان قراردادی	: شاهنامه. شرح.
موضوع	: فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹-۴۱۶. شاهنامه -- نقد و تفسیر.
موضوع	: شعر فارسی -- قرن ۴ ق -- تاریخ و نقد.
شناسه افزوده	: فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹-۴۱۶. شاهنامه. شرح.
رده‌بندی کنگره	: PIR ۴۴۹۵ / الف ۹ د ۲ ۱۳۸۷
رده‌بندی دیویی	: ۸ فا ۱ / ۲۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۱۵۹۶۱۰۲

انتشارات زوآر

- داستان‌های پرآب چشم
 - به‌کوشش / دکتر علی ایمانی
 - نوبت چاپ / اول - بهار ۱۳۸۸
 - آماده‌سازی چاپ / شرکت قلم
 - چاپ / خاشع
 - شمارگان / ۱۶۵۰ جلد
 - شابک / ۹۷۸-۹۶۴-۴۰۱-۳۵۸-۴
-
- تهران: خیابان انقلاب، خیابان دوازدهم فروردین؛ نش: شهیدنظری؛ پلاک ۲۷۸
- تلفن: ۰۳-۶۶۴۴۶۲۵-۶۶۴۸۳۴۲۳-۶۶۴۸۳۴۲۴ نمابر: ۶۶۴۸۳۴۲۴
- قیمت: ۵۵۰۰ تومان

فهرست مطالب

و آنگاه فردوسی پدید آمد و شاهنامه پدید آمد	۷
پیش‌گفتار	۹
فردوسی در شعر شاعران بزرگ	۱۳
آفرین فردوسی (هزاره‌ی فردوسی)، ملک‌الشعرای بهار	۱۹
مقدمه (دفتر یکم شاهنامه‌ی فردوسی، به کوشش جلال خالقی مطلق)، احسان یارشاطر	۲۵
اهمیت شاهنامه (سخن‌های دیرینه)، جلال خالقی مطلق	۳۵
موضوع شاهنامه (حماسه‌سرایی در ایران)، ذبیح‌الله صفا	۴۷
ارزش والای شاهنامه (سرچشمه‌های فردوسی‌شناسی)، محمّدامین ریاحی	۵۵
عظمت فردوسی و شاهنامه (فردوسی و شاهنامه)، منوچهر مرتضوی	۶۷
زبان دری، مظهرایستادگی فرهنگی ایرانیان (آفرین فردوسی)، محمّدجعفر محجوب	۷۳
در حکمت چاره‌ساز فردوسی (مقالات ادبی، زبان‌شناختی) علی‌محمّد حق‌شناس	۸۳
نقد افسانه‌ی فردوسی و محمود (سرچشمه‌های فردوسی‌شناسی)، محمّدامین ریاحی	۹۱
حماسه (انواع ادبی)، سیروس شمیسا	۱۰۳
شاهنامه فردوسی و ایلیاس امیروس (خطابه نصرالله فلسفی در هزار فردوسی)	۱۱۹
صدای شاهنامه خاموش نمی‌شود (مقدمه‌ای بر رستم و اسفندیار)، شاهرخ مسکوب	۱۲۷

۱۳۵	 رخس رخشنده (آفرین فردوسی)، محمدجعفر محبوب
۱۴۳	 مقدمه‌ی شاهنامه‌ی ابومنصوری، ابومنصور معمری
۱۴۹	 داستان رستم و سهراب
۱۹۳	 توضیحات مربوط به این داستان
۲۱۷	 داستان رستم و اسفندیار
۲۸۳	 توضیحات مربوط به این داستان
۳۱۱	 دست‌نویس‌های اصلی و غیراصلی شاهنامه‌ی خالقی مطلق
۳۱۳	 اعلام هردو داستان
۳۳۵	 واژه‌نامه
۳۴۵	 کتاب‌نامه

❖

... آن‌گاه که قدرت بنی‌امیه، چهره‌ی معنوی اسلام را تیره کرد و
عرب، ایرانی را برده نامید،
آن‌گاه که حجاج بن یوسف در ایران داستان ضحاک را تحقق بخشید،
آن‌گاه که سلطان محمود، مجموعه‌ای از ریا و سالوس را نیز به
خصوصیات قدرت افزود،
آن‌گاه که ابر ظلمت از همه سو آسمان ایران را پوشانده بود،
آن‌گاه که چهارصد شاعر به رسالت هنر و اندیشه پشت کردند،
آن‌گاه،
آن‌گاه فردوسی پدید آمد و شاهنامه پدید آمد.

از کتاب «تراژدی قدرت در شاهنامه»

❖

به نام خداوند جان و خرد

پیش‌گفتار

یکی نامه بود از گه باستان فراوان بدو اندرون داستان و از همه‌ی این داستان‌ها - که هریک پیامی با خود دارد و درس‌هایی است که می‌تواند خواننده را در وادی عشق و شور و سرمستی سیر دهد و در عین حال عبرت آموز و حیرت‌انگیز باشد - دو داستان شاهنامه بیش از سایر داستان‌ها برای تمام مردم به ویژه طبقه‌ی روشنفکر شناخته شده است: داستان‌های رستم و سهراب و رستم و اسفندیار. کتابی که در برابر دیدگان شما قرار دارد، در بر دارنده‌ی این دو داستان است. این کتاب به ویژه برای دانشجویان رشته‌ی ادبیات فارسی و بر اساس سرفصلی تهیه و تنظیم شده که وزارت علوم و آموزش عالی برای این دو واحد درس تدوین کرده است ولی مفهوم آن این نیست که دیگر دوستانان شاهنامه را به کار نیاید.

متن داستان‌ها عالماً عامداً از شاهنامه‌ی دکتر جلال خالقی مطلق، که آخرین و مورد اعتمادترین تحقیق درباره شاهنامه است، انتخاب شده است. ایشان با صرف سی سال از عمر خویش و از درآمد شخصی خود اثری را خلق و به جامعه فرهنگی این مرز و بوم اهدا کردند که هیچ‌گاه از یادها زدوده نخواهد شد. این شاهنامه به گواهی ناقدان و محققان شاهنامه‌شناس، با وسواس تمام و رعایت امانت علمی تهیه شده و ظاهراً یا قطعاً صحیح‌ترین و کم‌اشتباه‌ترین چاپ از شاهنامه‌ی ارجمند فردوسی می‌باشد. استاد خالقی مطلق در آغاز پیش‌گفتار کتاب می‌نویسد:

«بر هیچ‌کس پوشیده نیست که از میان همه‌ی نوشته‌های نیاکان ما ایرانیان که از

دستبرد زمانه جان بد برده و به دست ما رسیده است، هیچ نوشته‌ای اهمیت شاهنامه‌ی فردوسی را در شناخت تاریخ و فرهنگ و ادب و هنر و پیش‌ها و آیین‌های باستان ایران و زبان و ادب فارسی و هویت ملی ما ندارد و درست از همین روست که این کتاب در درازای هزار سال که از تاریخ سرودن آن می‌گذرد، فراوان دستخوش دستبردهای این و آن و بی‌امانتی کاتبان گشته است.^۱

در جای دیگر می‌گوید: «نگارنده برای تصحیح این کتاب از میان ۴۵ دست‌نویس که فیلم و عکس آن‌ها را فراهم آورده بود، پس از چندین سال بررسی، پانزده / ۱۵ دست‌نویس را که از همه معتبرتر بودند، برگزید و آن‌ها را در دو گروه، اساس تصحیح قرار دارد. گروه نخستین ۱۲ دست‌نویس اصلی‌اند که ما اختلاف آن‌ها را در زیر صفحه‌ها دقیقاً ثبت کرده‌ایم. گروه دوم ۳ دست‌نویس‌اند که با ترجمه‌ی عربی بنداری گروه دست‌نویس‌های غیراصلی را می‌سازند و مُصحح تنها در مواردی که بایسته دانسته است، به آن‌ها رجوع کرده است.»^۲

درباره‌ی شیوه‌ی تصحیح و طرز استفاده از دست‌نویس‌ها می‌نویسد:

«... بدین ملاحظات ما در تصحیح شاهنامه از یک سو دست‌نویس فلورانس (۶۱۴هـ) را که فعلاً کهن‌ترین و معتبرترین دست‌نویس ماست، در نیمه‌ی نخستین کتاب، اساس قرار دادیم، ولی از سوی دیگر از آن پیروی چشم بسته هم نکردیم و ضبط دست‌نویس‌های معتبر دیگر را بی‌اعتنا نگذاشتیم. منتها هرکجا ضبط دست‌نویس اساس را رها کرده‌ایم، این کار در چارچوب ضوابط و دستورهای معینی انجام گرفته است. نگارنده این روش را «روش انتقادی» می‌نامد ولی شاید این اصطلاح در مورد تصحیح ما نارسا باشد، به ویژه اینکه در ایران این اصطلاح را درباره‌ی تصحیح‌هایی به کار برده‌اند که مُصحح همه جا از ضبط اقدام یا اصح نسخ پیروی کرده است. یعنی یک روش ماشینی و غیرانتقادی را به نادرست، انتقادی نامیده‌اند. از همین رو، استاد یارشاطر در گفتار خود به جای آن «روش تحقیقی» را به کار برده‌اند که درباره‌ی روشی که ما برگزیده‌ایم درست‌تر است و خواست ما را بهتر می‌رساند.»^۳

۱. شاهنامه، دفتر یکم، ص نوزده.

۲. همان، ص ۲۰.

۳. همان، ص ۲۳.

مجال سخن در باب شاهنامه استاد خالقی مطلق و بحث درباره سایر مسائل مربوط آن بسیار تنگ است. خوانندگان ارجمند برای آگاهی از چند و چون این شاهنامه می‌توانند به پیش‌گفتار مؤلف، دفتر یکم شاهنامه مراجعه کنند به هر روی نگارنده ذکر نکاتی را درباره‌ی این تألیف لازم می‌داند:

۱- به جهت بالا بردن سطح آگاهی دانشجویان و سایر خوانندگان این اثر، تقریباً کمتر از نیمی از ظرفیت کتاب به مقالاتی اختصاص داده شده که توسط فردوسی‌شناسان و شاهنامه‌پژوهان به رشته تحریر کشیده شده است و بی‌تردید می‌تواند جوابگو و راهگشای دانشجویان و غیر آنان باشد.

۲- بخشی از متن هردو داستان حذف شده است اما برای اینکه خللی به اساس داستان‌ها وارد نشود، این خلأ با اثر دل‌انگیز همراه با نقد و استنتاج ارزنده‌ی زنده‌یاد دکتر مصطفی رحیمی در کتاب تراژدی قدرت در شاهنامه، آن‌چنان جبران شده که جذابیت داستان‌ها به حد اعلای خود رسیده و نکته‌های پنهان و دور از ذهن داستان‌ها به گونه‌ای چشم‌گیر روشن شده است.

۳- شاید مشاهده مقاله‌ی «رخش رخشنده» برای برخی شگفت‌آور باشد، ولی گمان من این است که بحث از رستم و کارهای شگفت‌انگیز و ذکر پهلوانی‌های وی بدون یادکردی از رخش، ناقص و ناتمام است.

«نکته بسیار جالب توجه این است که اگر رستم سزمشق و الگوی پهلوان ایرانی است، مرکب وی - رخش رخشنده - معروف‌ترین اسب در سراسر تاریخ و ادب ایران نیز، مظهر هوش، دلیری، زورمندی، فداکاری، و یاری به سوار خویش است و در حقیقت می‌توان او را یکی از شخصیت‌های حماسه‌ی ملی ایران شمرد و با اینکه اسب‌های نامی در ادب فارسی کم نیستند، هیچ مرکبی قابل مقایسه با رخش نیست.»^۱

۴- در تحقیقات مربوط به شاهنامه، از شاهنامه ابومنصوری به عنوان یکی از منابع فردوسی در سرودن شاهنامه بسیار سخن رفته است. ظاهراً در اثر حوادثی این اثر از بین رفته یا هنوز در زیر خاک مدفون است و شاید مثل بسیاری از آثار ارزشمند روزی چشم دستانداران را به جمال خویش روشن کند. اما مقدمه‌ی این کتاب صحیح و سالم به دست

۱. رک: مقاله‌ی «رخش رخشنده» در همین کتاب.

آمده و بارها به زیور طبع آراسته شده است. نگارنده این مقال بهتر دید که این مقدمه‌ی ارزشمند را در زمره‌ی مقالات بیاورد، زیرا شیوه‌ی نگارش آن یادآور نثر کهن پارسی و مطالعه‌ی آن خالی از لطفی نیست.

۵- در این کار کوشش شده تا فقط به شرح و معنای بیت‌هایی پرداخته شود که گمان می‌رود خواننده به معنای آن بیت‌ها دست نیابد و قادر به حلّ مشکل نشود. بدیهی است از معنا کردن و توضیح بیت‌هایی که خواننده‌ی داستان با کمترین کوشش ذهنی و اجتهاد فکری به معنای آن‌ها دست می‌یابد چشم‌پوشی شد.

۶- ابتدا قصد بر این بود که مشخصات تمام دست‌نویس‌های مورد استفاده‌ی آقای دکتر خالقی مطلق، (دست‌نویس‌های ۱۵ گانه) بطور کامل معرفی شود ولی بیم آن می‌رفت که حجم کتاب بیش از اندازه‌ی معهود گردد. بنابراین تصمیم گرفته شد که تنها شناسنامه‌ی آن دست‌نویس‌ها در پایان کتاب آورده شد. طالبان می‌توانند برای آگاهی کامل از این دست‌نویس‌ها به دفتر یکم از شاهنامه‌ی استاد خالقی مطلق مراجعه کنند.

۷- در پایان کتاب جهت آسان‌تر شدن کار برای خوانندگان، اعلام تاریخی و جغرافیایی و واژه‌نامه‌های هر دو داستان معرفی شده است.

نگارنده ایمان دارد که این «کارک» خالی از عیوبی نیست و از تمام عزیزان خواننده صمیمانه استدعا دارد، اشتباهات را بر وی نبخشند، بلکه با یادآوری لغزش‌ها و خطاها، وی را سپاسگزار و وامدار خویش فرماید.

ضمناً از دوست درویش و کمال‌اندیش خویش جناب آقای علی زوّار مدیر با تدبیر انتشارات زوّار که در کمال شکیبایی و بزرگ‌منشی این سیاه‌مشق را به زیور طبع آراستند از بن دندان و از صمیم جان سپاس دارم.

در پایان بایسته است از آقای نوری مدیر شرکت قلم و فرزند برومندشان پدram عزیز که در نهایت صداقت و صمیمیت و باراهنمای‌های دلسوزانه و سودمند خویش موجبات آراستگی و پیوستگی فصول کتاب را فراهم آوردند، عمیقاً سپاسگزاری نمایم.

علی ایمانی

دی‌ماه هشتاد و هفت